

WHO-dag för barns mentala hälsa

»Stor grupp barn i Sverige växer upp under extremt stor påfrestning«

Den 7 april arrangeras WHO:s världshälsodag år 2001 med temat mental hälsa. Särskild uppmärksamhet ägnas barns mentala hälsa.

II – Den dagen skulle kunna bli startpunkten för att i svensk socialpolitik, skolpolitik och vårdpolitik sätta barnet i centrum, uppmanar professor Per-Anders Rydelius, överläkare vid Astrid Lindgrens barnsjukhus i Stockholm, sina kollegor och andra.

Han pekar på att barn i utvecklingsländer och i krigsdrabbade länder far mycket illa både fysiskt och psykiskt genom enorma påfrestningar i form av svält och kamp för överlevnad.

– Men även i det utvecklade Sverige där barn på 2000-talet borde kunna ha det bra, är det en stor grupp som växer upp under extremt stor påfrestning. Det är inte fel att säga att kring 10 procent av barnen lever i en utsatt situation.

Per-Anders Rydelius pekar på att moderna länder som Sverige har fått en sorts nyfattigdom, som drabbar barn.

Det gäller till exempel familjer där en ensamstående mamma får kämpa för att kunna hålla en någorlunda hygglig levnadsstandard.

Inte anpassat till barn

Han pekar också på barnens arbetsmiljö – skolan.

– Där sker ständiga förändringar som bland annat gör att antalet barn med bokstavsdiagnoser (DAMP, ADHD och HKD) skjuter i höjden och det är krav på läkarintyg och annat för att barn ska få en bra skolgång.

Per-Anders Rydelius anser att ett barn som är genomsnittligt utvecklat klarar modern pedagogik och stora grupper.

– Men barn med svårigheter kräver för att kunna tillgodogöra sig undervisningen vanligen både pedagogiskt stöd och undervisning i liten grupp.

Han hänvisar till en gammal klassisk sanning som visades av Nobelpristagaren Konrad Lorenz: ju större gruppen är desto större aggressivitet blir det.

– Så de stora grupperna, besparingen på personal, bristen på tillgång till pedagogisk hjälp drabbar de barn som är sårbara, medan de genomsnittliga barnen klarar det mycket bättre.

– Och jag tror att man vågar säga att

Det är viktigt att uppmärksamma WHO:s dag för barns mentala hälsa, poängterar Per-Anders Rydelius.

med de kunskaper vi har fått om gruppdynamik, om inlärningsproblem och om att små barn behöver vuxna föredömen, så är mycket i den moderna skolan inte anpassat till barn.

Han hänvisar också till det han kallar ungdomsassocierat.

– Vi har en stor grupp flyktingbarn som kommer från enormt trista förhållanden i andra länder och inte blir positivt mottagna i Sverige, de är inte riktigt välkomna.

Vart är vi på väg?

Per-Anders Rydelius menar att det inför WHO-dagen om barns mentala hälsa är dags att fråga sig: vart är vi på väg? Han gör det bland annat mot bakgrund av att en stor grupp barn verkar sakna geist.

– Det har beskrivits vid många tillfällen att barn som växer upp under känslomässigt så stora påfrestningar att de inte får en chans att göra sig själva rättvisa utvecklar något som en gammal svensk psykiater kallade känslomässig koarkation. De blir trötta, håglösa, likgiltiga och hamnar ofta i kriminalitet.

Han konstaterar att de får ingen skolgång, de blir utslagna, de utvecklar en sorts depressionsliknande bild, som egentligen kan sägas vara följderna av en långvarig känslomässig påfrestning. Eftersom de inte har något bra jobb och inte är välkomna bland andra ungdomar tvingas de stjäla för att hålla samma levnadsstandard och överleva. När de

tvingas stjäla hamnar de ännu mer på samhällets bakgård.

Den här beskrivningen är nästan identisk med en beskrivning i slutet på 1800-talet och framåt när Stockholm var en storstad med missbruk, knivdåd, promiskuitet, poängterar han.

Då fanns offentlig prostitution, mängder med syfilissjuka mödrar födde syfilissjuka barn som dog. Då reagerade samhälle och vetenskap och bestämde att bygga skyddsnet för att säkra barnen.

Socialt och pedagogiskt riktade insatser skulle stärka det uppväxande barnets kroppsliga hälsa och psykiska hälsa. Därför inrättades med tiden bland annat barnvårdsnämnder och barnvårdscentraler och därför förstatligades skolan (»kvaliteten ansågs vara för ojämn om varje kommun fick bygga sin egen skola«).

– Och sedan sa man att vi måste också bygga upp program för psykisk barn- och ungdomsvård och då kom, genom ett riksdagsbeslut på 50-talet, planen om en rikstäckande barnpsykiatrisk verksamhet, berättar Per-Anders Rydelius vidare.

Han menar att alla de åtgärderna gjorde att barns bästa tillgodosågs på ett bra sätt.

Bilden mörknade

– Men på 70-talet inleddes en del förändringar som ledde till att man i början på 90-talet på nytt kommunaliserade skolan. Och som det nu är så går det inte en dag utan att brister i skolan är på gång i den offentliga debatten.

– I början av 80-talet ändrade man i barn- och sociallagstiftning på ett sätt som medförde att över en natt försvann en stor politikergrupp som kunde barn, sedan försvann tjänstemän som kunde barn. Strax efter fick vi värstingdebatten.

– Ungdomsvårdsskolorna som fanns för att ta hand om barn som blev kriminella blev landstingskommunala från 1981. Efter ungefär tio år var staten tvungen att återta vården av de kriminella, då tillkom de så kallade paragraf 12-hemmen. Nu är dessa fullbelagda och det är brist på resurser för kriminella.

– Det i sin tur innebär också att det börjat bli revirtänkande och socialtjänsten har förlorat lite av sin kompetens kring hur den sociala situationen påverkar ett barns utveckling. Då finns en risk att man börjar psykiatisera för efter en

tid blir det psykiska problem, säger Per-Anders Rydelius.

Han är också kritisk mot att program i kommunerna för att förhindra kriminalitetsutveckling hos barn har försvunnit.

– Nu väntar man i stället tills barnen är 15-16 år och har blivit kriminella och då kommer krav på placering på paragraf 12-hem eller fängelse. För ganska precis 100 år sedan hade man uppfattningen att man skulle sluta döma barn till fängelse, men nu är vi tillbaka där.

Han illustrerar en dyster utveckling

med att räkna upp några fall på senare år där barn och unga är skyldiga till eller misstänkta för allvarliga brott. I Arvika dödade en 4-åring, i Bromma sköts en 16-årig elev ihjäl, i Småland knivhöggs en flicka till döds, på flera håll har allvarliga fall av mobbning ägt rum och så vidare.

Han berättar att en tidigare byråchef på Socialstyrelsen som arbetade mycket med barn- och ungdomsfrågor hade en idé om att det skulle finnas en haverikommission som rycker ut när det händer något allvarligt med barn inblandade.

– Idén är väldigt bra. Det vore ett mål att man när det gäller barns mentala hälsa diskuterade att ta till vara hans förslag och tillsätta en expertgrupp som reser ut och kartlägger en allvarlig händelse, försöker förstå den och kommer med förslag för att förhindra att den upprepas. Man skulle dra lärdom av händelsen ungefär som man nu gör vid en flygolycka, slutar Per-Anders Rydelius.

Tom Ahlgren

»Samhället har all anledning att ha lite dåligt samvete«

Den 19 februari tillträder Lena Nyberg som ny Barnombudsman och »kör igång i 120 knyck«.

II Barnombudsmannens huvuduppgift är att se till att FN:s barnkonvention tillämpas i Sverige. Inom vissa områden fungerar den bra, men inom väldigt många områden finns det brister, säger Lena Nyberg och exemplifierar:

– Jag vet att man inom den kommunala verksamheten inte alltid utgår ifrån barnens behov och barnens idéer. Barn och ungdomar har också ganska lite att säga till om själva trots att en av tankarna i barnkonventionen är just att de ska kunna påverka. Det är en stor brist i hela samhället.

Tidsbrist drabbar barn mest

Hon tror att detta i mångt och mycket bottnar i tidsbrist både hos föräldrar och personalen i offentliga sektorn.

– Arbetstempot, hastigheten, kraven på människor som på olika sätt är i närheten av barn och ungdomar är så höga att de inte riktigt hinner få med sig barnen så dessa kan vara med och bestämma. Vi är alla klämda av tidsbrist, av stress i dagens samhälle, men det drabbar barn och ungdomar allra mest.

Hennes kritik omfattar också samhällets insatser då det gäller att stötta barn och ungdomar med psykiska problem.

– Rent generellt tycker jag att samhället har all anledning att lite grand ha dåligt samvete för den utveckling vi har haft inom psykiatrin. Hade samhället satsat ordentligt med resurser på psykiatrin så hade den sett helt annorlunda ut. Idag finns, tycker jag, stora brister – inte minst inom den del som vänder sig till barn och ungdom.

Det tycker hon är oroande därför att en

av hennes käpphästar när det gäller barn- och ungdomsverksamhet är att förebyggande verksamhet är A och O, att möta problemen så tidigt som möjligt.

– Det gör vi inte i samhället idag. Tvärtom skulle jag vilja påstå att vi sätter in resurserna så sent många gånger att både den enskilda personen och människor runt omkring drabbas av att man dröjt för länge.

– Optimalt vore ju att sätta in resurserna i de skeden som finns i barnomsorgen, i skolan. Ofta är det så i dag att man ser redan i barnomsorgen vilka barn det är som kan komma att få bekymmer och då tycker jag att man borde sätta in resurserna så tidigt att man hjälper dem direkt. Och det gör vi inte idag – vi väntar tills det blir stora bekymmer.

Lena Nyberg lyfter också fram de psykiskt funktionshindrade barnen eller de som är i behov av psykiatri. De är en del av den grupp som hon tycker är viktigast att värna, nämligen barn som behöver särskilt stöd.

Krav på läkare

– Det är ju tyvärr så att de ökade klassklyftorna i samhället leder till att allt fler barn får det mycket svårare än tidigare och de barnen behöver få mycket mer hjälp och stöd. Där tycker jag att de besparingar som har gjorts i samhället i mångt och mycket har lett till ett sämre stöd.

När det gäller barn med psykiska problem, och även barn med funktionshinder, anser Lena Nyberg att man kan ställa krav på professionella grupper,

Lena Nyberg har tre söner, den yngste heter Viktor och är tio månader gammal.

bland annat läkarna, inom vård och omsorg att de bättre än nu ska samverka med andra.

– Jag ser alltid med oro på de enorma revir vi har mellan olika professioner, vilket gör att man inte utnyttjar resurserna på bästa möjliga sätt. Så släng lite av revirtänkandet och se till att samarbeta mer med socialtjänst, skola, barnomsorg. Det är den kanske viktigaste uppmaning jag skulle vilja ge.

Den nya barnombudsmannen är jurist och har arbetat mycket inom Kooperationen och varit politiskt aktiv, bland annat som socialborgarråd i Stockholm. Hennes arbete har cirkulerat mycket kring barn- och ungdomsfrågor.

Tom Ahlgren